

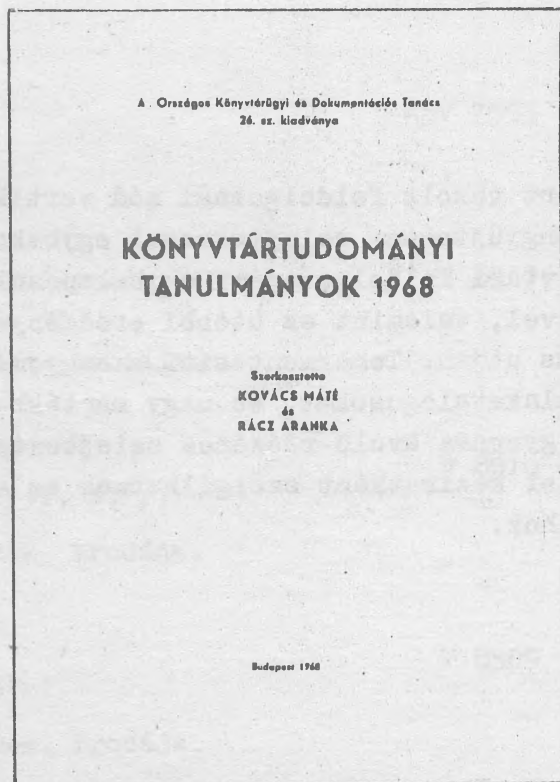
Könyvtártudományi tanulmányok 1968. Szerk. Kovács Máté, Rácz Aranka. Bp., Népművelési Propaganda Iroda, 1968. 612 p. /Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács 26. sz. kiadványa./ - (Szám a Könyvtártudományi Szak-könyvtárban P 1666.)

A "Könyvtártudományi tanulmányok" kiadásával, amelyek I. kötete - az impresszum adataival ellentétben - csak 1970 elején kerülhetett az olvasók kezébe, az OKDT azoknak a tanulmányoknak kíván publikációs lehetőséget biztosítani, amelyek átfogó, részletes, elemző feldolgozást igénylő témákkal foglalkoznak, s - elsősorban terjedelmük miatt - folyóiratban nem jelenhetnek meg. A tanulmánygyűjteményt (és a jövőben egy-két évenként megjelenő további köteteket) kétségkívül örömmel üdvözlök nemcsak a műveket közölni kívánó, hanem a könyvtárügyünk problémáiról tájékozódni óhajtó szakemberek is.

Az általános örömben némi aggodalom is vegyülhet; az ilyesfajta tanulmánykötetek szerkesztése ugyanis nem tartozik a könnyű és hálás feladatok közé. Nagyon nehéz eldönteni, milyen értekezések kerüljenek együvé, nem befolyásolja-e károsan a kiadvány hatását, ha tulságosan heterogén az anyaga. A jelen kötetben kiadott irások tematikája eléggé változatos: egy dolgozat elméleti kérdéssel foglalkozik, kettő a tudományos könyvtárak, négy a különböző szintű közművelődési könyvtárak területéről meríti anyagát, egy pedig történeti forrásközlésnek tekinthető. Az egyes értekezések vizsgálata után adhatunk csak választ arra a kérdésre, hogy ez a heterogeneitás hasznára vagy kárára vált-e a kötetnek.

x

KOVÁCS Máté A könyvtár-
szociológia alap-
problémái című értekezé-

sének az a fő érdeme, hogy a könyvtári studiumoknak nálunk még meglehetősen ismeretlen, új ágára hívja fel a figyelmet. Közismert tény, hangoztatása már-már közhelyszámba megy, hogy a társadalom fejlődése hatással van a könyvtárra is, s hogy ez a hatás kölcsönös. Az általános megfogalmazáson túlmenően, az összefüggések és hatások konkrét elemzését tartalmazó vizsgálódásokkal azonban még adós maradt a tudomány.

A tanulmány csupán kísérlet a helyzet és a tennivalók áttekintésére, az alapvető tudományelméleti problémák tisztázására. Nem törekszik

könyvtár és társadalom viszonyának szociológiai elemzésére, a kutatás tárgyának meghatározását tekinti elsődleges feladatának. Fő kutatási területként a társadalmi szükséglet, az egyéni igények és a könyvtári munka társadalmi hatásának vizsgálatát jelöli meg.

Az összefüggések alakítóiként felsorolja a demográfiai tényezőket, az osztály- és rétegviszonyokat, a gazdasági helyzetet, a települési és lakásviszonyokat, a családi körülményeket, a kulturális környezetet, az olvasás, iskolázás, népművelés helyzetét és perspektíváit, a szellemi alkotó munka szerepét, az írásbeli közlés rendszerét. Mindezeket az irodalom-, az olvasás- és a művelődésszociológia már vizsgálat tárgyává tette, de specifikus könyvtári vonatkozásaik feltárása a szerző szerint a könyvtárszociológia feladata. Bár az értekezés nem tesz róla említést, nyilván nem kívánja kirekeszteni a könyvtárosok társadalmi helyzetének, funkciójának, valamint ezek változásainak és a szakmai ideológia alakulásának vizsgálatát sem.

A konkrét szociológiai elemzések bizonyára lehetővé teszik majd, hogy a korábbinál realisabb képet nyerjünk a könyvtári tevékenység társadalmi hatásáról, és arról, milyen jelentős feladatok várnak még megoldásra ezen a téren.

x

Elegendet tesznek-e a szakkönyvtárak a velük szemben támasztott magasfokú követelményeknek? Ezt a kérdést teszi fel PATAKY Ernő A szakkönyvtárak és szerepük a tájékoztatásban c. tanulmányában, és megállapítja, hogy a tájékoztatás terén kifejtett tevékenységük nem tekinthető kielégítőnek.

A nehézségek okaként megemlíti a szakkönyvtár és anyaintézménye közötti viszont, a könyvtári tevékenység lebecsülését, a fejlesztés elhanyagolását, de nem feledkezik meg a könyvtár felelősségéről sem. Rámutat, hogy a szakirodalmi tájékoztatás nálunk nem annyira a konkrét igények kielégítését szolgálja, mint inkább feltételezett, de gyakran nem létező szükségleteknek kíván elébe menni. A jelenleg legelterjedtebb, ún. "szétugárzó" szolgáltatásokat (pl. a re-

ferálólapok kiadását) mutató, de máris kissé elavult, sőt nem ritkán felesleges tevékenységnek tekinti.

Feleletet keres arra a kérdésre, miképpen lehetne megoldani az alkalmazott tudományok területén a dokumentációs tevékenység és a szakkönyvtári munka hatékonyabb összehangolását. A megoldást a szakkönyvtárak korszerű kiépítésében látja, de nem hallgatja el a nehézségeket sem: a könyvtári tájékoztató szakemberek létszámának, felkészültségének és képzésének ki nem elégítő voltát, a nem könyvtári szakemberek (mérnökök, orvosok stb.) könyvtári foglalkoztatásának akadályait, a technikai berendezések hiányát, illetve elmárodottságát.

Nagy jelentőséget tulajdonít az együttműködésnek, amelynek egyik akadályát a jelenlegi hálózati rendszer hibáiban látja. Nemcsak abban, hogy a hálózati központok nem rendelkeznek hatékony eszközökkel a hálózatukhoz tartozó tagkönyvtárak tényleges irányítására, hanem abban is, hogy hiányzik az a felelős állami szerv, amely a szakkönyvtárak és dokumentációs intézmények ügyeit irányítaná, problémáik megoldásában hatékonyan támogatná őket, tevékenységüket összehangolná. A Művelődésügyi Minisztérium Könyvtárosztálya e feladatok ellátására nem képes, mivel nincs megfelelő jogköre, nincs lehetősége operatív beavatkozásra, nem dönthet sem anyagi, sem státuskérdésekben, csak szakfelügyeletet gyakorol.

x

HÉBERGER Károly Az egyetemi könyvtárak tevékenységének és szolgálatátásainak elemzése c. cikke az egyetemi könyvtárak 1966. évi állapotáról, szolgáltatásaik színvonaláról ad képet, kérdőíves felmérés adatai alapján készített előterjesztés formájában.

Az állományfejlesztéssel, a devizaigényes anyag beszerzésével kapcsolatos észrevételei azóta részben már idejüket multák. (Ilyen hosszú átfutási idejű kiadványban, sajnos, elkerülhetetlen az ilyesmi.) Változatlanul érvényes viszont az, amit a vidéki egyetemi könyvtárak hátrányos helyzetéről mond a fővárosiakhoz képest.

Fontos szerepet tulajdonít az állományapasztásnak. Ez a kérdés nálunk - külföldi minták alapján - néhány éve került előtérbe. Időszerűsége azonban még ma is problematikus. Nem építhetünk hipermodern országos tároló könyvtárat (esetleg többet is!), amíg az olvasók és a könyvtárosok továbbra is a régi elavult, korszerűtlen épületekben zsufolódnak össze. Tegyük hozzá, hogy az országos tároló könyvtár felépítése választást elé állítaná a könyvtárosokat: az állományapasztás megkívánja munkákkal foglalkozzanak, vagy az új szerzemények feldolgozásával? A mostani személyzeti létszám - amint erre a szerző is rámutat - a kettőt egyszerre nem teszi lehetővé.

A feldolgozó munka és a katalógushálózat értékelése erősen hiányos. Az előterjesztés nem ad képet a feltárás színvonaláról, intenzitásáról, nem derül ki, hogy milyen tárgyi katalógusok készülnek és milyen szakrendszerek alapján. A statisztikai adatszolgáltatás megbízhatatlanságára és az egységes statisztikai nyilvántartás szabályainak kidolgozására vonatkozó észrevételek viszont nagyon is megszívlelendők volnának.

A rendszeres bibliográfiai munkával foglalkozó könyvtárak száma viszonylag csekély, állapítja meg a tanulmány. Még szomorubb képet rajzolhatna, ha a bibliográfiai munka tartalmi kérdéseit is vizsgálná. Nem annyira a munka minőségére gondolunk, hanem a jellegére: egyes tudományterületek bibliográfiai feltárásától, kurrens szakbibliográfiák kiadásától idegenkednek az egyetemi könyvtárak. Még rosszabb a helyzet a dokumentációs tevékenység területén; igaz, hogy ehhez a megfelelő előfeltételek sincsenek biztosítva.

"Könyvtárpolitikai kérdések" c. fejezetében ez a tanulmány is foglalkozik a Könyvtárosztály szakmai irányító és ellenőrző tevékenységével. Rámutat, milyen hátrányokkal jár, hogy az egyetemi könyvtárak más minisztériumi főosztályhoz tartoznak főfelügyeletileg, és ismét más szakfelügyeleti szempontból. Az egyetemi főosztályok ui. nem tekintik elsődleges feladatuknak a könyvtári munka feltételeinek biztosítását, a Könyvtárosztály pedig nincs abban a helyzetben, hogy pénzügyi vagy személyzeti támogatást nyújtson a könyvtáraknak. Ezért a könyvtárak fejlesztése elmarad az egyetemek fejlesztése mögött.

A javaslatok között számos figyelemreméltó akad, előrelépés azonban az azóta eltelt esztendőök alatt nem sok történt. Ami változásra mégis sor került az előterjesztés keletkezése óta, arról jegyzet formájában sem olvashattunk, s ismét fájjalunk kell, hogy így elhuzódott a kötet megjelenése.

x

URBÁNNÉ HORVÁTH Julia és URBÁN László
A k ö z m ű v e l ő d é s i k ö n y v t á r a k m ű k ö d é s é n e k g a z d a s á g i e l e m z é s e címmel készítették érdekes tanulmányt. A szakembergárda megválasztásának, a műszaki berendezések, munkaszervezési módszerek hatékonyságának mérése a különböző munkafolyamatok költségeinek összehasonlításával - különösen ha azonos típusú könyvtárakról van szó - kétségkívül érdekes eredményekre vezethet.

Más kérdés az, hogy szükséges-e ehhez "a könyvtári munka kalkulációjának elméletét" is kidolgozni, amint azt a szerzők teszik. A megfelelő számítási módszerek könyvtári alkalmazása nagy körültekintést igényel, de ha a módszereket minden áron "elmélettől" akarjuk nemesíteni, ha általános érvényű szabályok felállítására törekszünk, akkor az a veszély fenyeget, hogy az összehasonlítás alapjául szolgáló adatok torz képet szolgáltatnak.

Ugy véljük, ezt a veszélyt a szerzők nem tudták teljesen elkerülni. A kalkulációs módszerek kidolgozása közben mintha megfeledeztek volna arról, mi is a számítások tulajdonképpeni célja: kimutatni, mibe kerül egy dokumentum beszerzése, állományba vétele, feldolgozása, kikölcsönzése, raktározása vagy kisselejtezése (utóbbi kettővel a tanulmány nem foglalkozik). Aligha használhatók fel összehasonlítás céljára azok az adatok, amelyeket oly módon nyerünk, hogy az épület fenntartásának, karbantartásának, fűtésének, világításának, takarításának költségeit, továbbá az ingatlan évi értékcsökkenési leírását (illetve ennek becslését) "arányosan ráosztjuk" az egyes könyvtári funkciókra, "közös költség"-ként hozzáadjuk az egyes munkanemekre fordított kiadások összegéhez. Ebből ugyanis az derül ki, hogy minél rosszabbak a munka- és elhelyezési körülmények, minél elhanyagoltabb az épület, annál olcsóbban "termel" az illető könyvtár.

Nem értünk egyet azzal sem, hogy nem gazdaságos az olyan könyvek kölcsönzése, amelyeknek forgalmi értéke és könyvtári közvetítési költsége közel azonos. Éppen a közölt számítások bizonyítják, hogy a 2-5 forintos kölcsönzési ráfordítás 50-70 %-a "a könyvtárnak mint építménynek a létéből fakad", ezt az összeget tehát akkor is ki kell adni, ha a könyvtár kapuját bezárják és egyetlen művet sem kölcsönöznek ki. Azt sem tudjuk, hogy az ilyen olcsóbb kiadványok miképpen juthatnának el "gazdaságosabban" az olvasókhoz, ha a közművelődési könyvtárak nem forgalmaznák őket.

A vitára készítő módszertani elgondolások és a precíz számítási eljárások ismertetése mellett jelentős értéke a tanulmánynak, hogy a szerzők az adatok elemzése során felhívják a figyelmet bizonyos lényeges - további vizsgálatokat igénylő - összefüggésekre. Ilyen egyebek között az épületek méretei és az üzemeltetési költségek közötti, a könyvbeszerzési keretek és az egyes művek átlagára közötti, a kölcsönzési forgalom és az ujrakötési szükséglet közötti összefüggés. A művelődési autók költségelemzése a legszemléletesebb: egyértelműen kiderül belőle, hogy a felére volna csökkenthető a kiadások összege, ha a gépkocsit kiadná használatra az illetékes könyvtárosoknak. A későbbiek során még bizonyára sok hasznos következtetés levonására adnak lehetőséget a most kidolgozott elemzési módszerek.

x

KERTÉSZ Gyula tanulmánya, A járás i könyvtárak fejlesztése és problémái, a járás i könyvtárak kettős - könyvtári és hálózati - funkciójának elválaszthatatlanságát hangsúlyoztatja. A könyvtártípus kialakulásának történeti áttekintése után a jelenlegi helyzetet, végül pedig a távlati fejlesztés perspektíváit ismerteti. Megállapítja, hogy helyi vonatkozásban is differenciáltabb szolgálatokra volna szükség, és megnövekedtek a hálózati-módszertani feladatok is. A járás i könyvtár - annak ellenére, hogy szerepét, fontosságát elvileg sokan elismerik -, a területi közművelődési hálózat legelhanyagoltabb legrosszabbul ellátott intézménye.

A szerző véleménye szerint nem egyszerűen az anyagi és személyi előfeltételek hiányáról van szó, hanem súlyos elvi nehézségek is akadályozzák a járás i könyvtárak megerősödését. A regionális tervezés és a településfejlesztési tervek felhasználásával kísérletet tesz a perspektivikus fejlesztés szempontjainak meghatározására. A tanulmánynak ez a része - úgy érezzük - a kelleténél hosszabban idézi és ismerteti a településtervezési tanulmányterveket, de kétségtelenül figyelmet érdemlő, lényeges feladatokra hívja fel a figyelmet, és bizonyára gyümölcsöző vitát fog kiváltani.

x

VARGA Béla A z A j k a k ö r - n y é k i b e j á r ó ü z e m i m u n k á s o k m ű v e l ő d é - s i h e l y z e t e c. dolgozata tiz település művelődési viszonyait elemzi. A települések lakói sajátos helyzetet foglalnak el: városban, üzemekben dolgoznak, de falun laknak. A kérdőívek révén nyert statisztikai adatok ismertetése után a tanulmány arra a kérdésre keresi a választ: mi módon lehet leghatékonyabban megjavítani a bejáró munkások kulturális ellátását, munkahelyük vagy lakóhelyük alkalmásabb erre?

A népművelő tevékenység különféle fajtáinak vizsgálata során több kritikai észrevételt tesz, ezek nagy részével egyet kell értenünk. Megállapítja egyebek között, hogy az alkalomszerű népművelés háttérbe szorította a rendszeres, folyamatos munkát; hogy a csak keveseket, vagy éppenséggel senkit sem érdeklő témákról szóló ismeretterjesztő előadások számszerű növekedése, a munka eredményének a megjelenők számával történő mechanikus értékelése öncélú, egészségtelen tendencia; hogy hiába van klubhelyiség, nem folyhat rendszeres klubélet ott, ahol a nyitvatartás ideje a hét egyes napjaira korlátozódik, és ahol nincsenek ujságok, folyóiratok, könyvek.

A könyvvásárlás adatai azt bizonyítják, hogy a közművelődési könyvtárak falun az iskolán kívüli népművelésben döntő szerepet játszanak. Ennek ellenére a felmért területen a könyvtárak többsége nagyon rossz körülmények között működik.

A tanulmány írója a nyert adatokból azt a következtetést vonja le, hogy a

bejáró (ingázó) munkások könyvtári ellátása szempontjából elsősorban lakóhelyük könyvtára jöhet számításba, emellett azonban ésszerű munkamegosztásra is szükség van a lakóhely és a munkahely között. Szükség van továbbá a művelődési otthonok korszerűsítésére, rendszeres működésük biztosítására, az ismeretterjesztő előadások alapos és mélyreható szervezeti és tartalmi átalakítására, a könyvtárak működési körülményeinek megjavítására (megfelelő elhelyezésük és berendezésük biztosításával), a nyitvatartási idő meghosszabbítására, a községi könyvtárosok tiszteletdíjának emelésére.

x

Hasonló témával foglalkozik KATSÁNYI Sándor, *Kisközségek könyvtári ellátása* c. tanulmányában. Nagy ellentmondást lát abban, hogy bár a kisközségek könyvtárait várna a legnagyobb feladat a lakosság könyvellátásában, mégis itt vannak a legkevésbé biztosítva az igények kielégítésének feltételei. A városok és falvak lakói egyenlő jogokkal rendelkeznek, művelődési lehetőségeik azonban távolról sem egyformák.

Szóvá teszi a szerző, hogy a népművelési feladatok a közművelődési könyvtárakban koncentrálódnak, a megoldásukhoz szükséges erők viszont továbbra is szétforgácsolódnak. Nem volna szabad megengedni, hogy párhuzamosan működő intézmények között oszoljan meg az amúgy is csekély erők, mert ennek következtében egyik könyvtártípus sem tudja feladatát kellő színvonalon ellátni.

A nehézségek között felsorolja a könyvtárosok szakképzettségének hiányos voltát (többségüknek alapfoku képesítése sincs), valamint azt, hogy a tiszteletdíjasok anyagi megbecsülése nem áll arányban a tőlük elvárt teljesítménnyel. A könyvtárak elhelyezése is megoldatlan, nincs önálló helyiségük, szekrénybe zárt állománnyal dolgoznak, krónikus helyhiánnyal küzdötte. Állományuk ugyan a tanácsi kezelésbe adás óta megháromszorozódott, a választék azonban szegényes, a vásárlási lehetőségek rendkívül korlátozottak, a rendelkezésre álló keret még a törzsananyag beszerzésére sem elegendő.

A megoldást a tanulmány szerzője a letéti rendszer felújításában látja. Az állomány "forgása" lehetővé tenné, hogy könyvtári vonatkozásban is érvényesüljön az egyetlen lehetséges ellátási elv: a körzetesítés. A községek ellátó központja nem a járás, hanem egy központi helyzetben lévő község lenne. Mint körzeti központ ennek könyvtára szerezné be, venné állományba és dolgozná fel a kiadványokat; főhivatású és nem tiszteletdíjas könyvtárosok végeznék a munkát.

x

SEBESTYÉN Géza A z 1947. é v i k ö n y v t á r i t ö r v é n y - t e r v e z e t címmel közzétette a tervezet szövegét, tömör és igen elgondolkozgatató észrevételek kíséretében.

A törvényt készítői hosszú lejáratu programnak szánták. Szakitani kívántak az izolált falusi kiskönyvtárak rendszerével, amely ezt megelőzően már kétizben is csődbe jutott, mert fejlődését nem lehetett biztosítani, könyvanyaga gyorsan elavult és csak olvasatlanul porosodott. Körzetesítésre gondoltak, közös körzeti könyvállományra, amely állandóan vándorol a körzet területén.

A tudományos könyvtárak vonatkozásában a gyűjtőköri megosztást a beszerzések racionalizálása érdekében megfelelő együttműködéssel gondolták párosítani. Ennek - és sok másnak is - elengedhetetlen előfeltétele a könyvtárügy egységes rendezése, az egész hazai könyvtárügy egységes szervezete, a hálózati elv megvalósítása, egységes elvi irányítás megteremtése.

Eljött az ideje a könyvtári törvény felülvizsgálatának és módosításának, új jogszabály megalkotásának. Ehhez az 1947. évi tervezet szövegének közlése, a korábbi tapasztalatok közkinccsé tétele hasznos adalékkal szolgál.

x

A "Könyvtártudományi tanulmányok" anyagának áttekintése után már könnyebben adhatunk választ arra a kérdésre: mi lett volna helyesebb, azonos témakörből válogatni össze az írásokat, vagy különféle könyvtártípusok problémáit

tárgyaló dolgozatok segítségével mintegy keresztmetszetét nyújtani égető problémáinknak? Nem tudjuk, a szerkesztők érdeme-e, vagy egyszerű véletlen, de annak ellenére, hogy kifejezetten "vegyes" anyag került egy kötetbe, szembeszökő a problémák azonossága. Az azonos problémákkal különböző könyvtártípusok tárgyalása kapcsán újra és újra találkozunk, s a válaszra váró kérdések ettől fokozottabb hangsúlyt, nyomatékot kapnak.

A tanulmányok szerzői kivétel nélkül szóvá teszik a hely- és létszámhiányt, a szakképzettség fogyatékoságait, az anyagi eszközök, műszaki berendezések szűkösségét, az együttműködés fontosságát, az egységes irányítás szükség-

ességét, a főfelügyelet - szakfelügyelet megosztottságából fakadó nehézségeket, a fejlesztésben mutatkozó ellentmondásokat, a könyvtárszervezési gyakorlat tökéletlenségét, a könyvtárpolitikai szemlélet gyengeségeit.

A fejlődést hangsúlyozó tények és szemléltető adatok felsorolásával, az elért eredmények sommázásával szemben ezuttal túlsúlyban van a hibák, a bajok, a megoldásra váró problémák emlegetése. Talán kissé egyoldalú is az így kibontakozó kép, ez azonban természetes: valamennyi szerző az általa vizsgált terület további fejlődését igyekezett munkájával előmozdítani.

PÁLVÖLGYI Endre

x kulföldi hírek x kulföldi hírek x kulföldi hírek x

ÖNÁLLÓ DOKUMENTÁCIÓS SZAKOT szervezett a nyugat-berlini Freie Universität 1969-ben, miután a könyvtártudományi tanszék keretei között már 12 éve folyt dokumentációs oktatás. A bevezető előadásokon és gyakorlatokon kívül az alábbi témakörökből folynak szemináriumok és gyakorlatok: A dokumentáció és a könyvtár együttműködése; Elektronikus adatfeldolgozás a könyvtárban; A dokumentumok feltárása; Osztályozási rendszerek; Referáló szolgálatok elemzése. A dokumentációs tanulmányok mellékszakként szaktudományi dokumentációs munkára, főszakként pedig informatikai kutatómunkára képesítenek. A szak nevét a tervek szerint "információ- és dokumentációtudományi" szakra változtatják. Szó van kommunikációs szakcsoport kialakításáról, amelybe e szak és a könyv-

tártudomány mellett a szociológia, a pszichológia és a publicisztika is beletartozna. (Nachrichten für Dokumentation, 1970. 1.sz.)

DOKUMENTÁCIÓS ASSZISZTENSEKET képeznek kétéves tanfolyamokon az NSzK-ban. A tanfolyam tartalma: 3400 órás decentralizált gyakorlati képzés (néhány erre jogosított "gyakorló" dokumentációs intézményben), 200 órás decentralizált elméleti képzés; 40 órás központi reprográfiai gyakorlat; 40 óra tanulmányi látogatás; 2 hetes központi tanfolyam, részvizsgával; 2 hetes központi tanfolyam, záróvizsgával. A jól képzett és munkahelyükön igényesebb feladatokat ellátó asszisztensek újabb vizsgával dokumentálói diplomát is szerezhetnek. (Nachrichten für Dok. 1970. 1. sz.)